

Dharma, de morele orde van het universum

– Hugh Dixon

Geweten

De bestudeerder wordt eraan herinnerd dat verstandelijke kennis van Theosofie het denkvermogen kan verlichten en verruimen. Niettemin kan de mens enkel *getransformeerd* worden door zich bewust te worden van de innerlijke realisatie¹; ervaring is hierbij de beste leermeester.

Uit ervaring weten wij dat er in het dagelijkse leven gedragsregels zijn die nageleefd moeten worden; regels waarvoor we het “paard dat we berijden” disciplineren en onder controle houden.

Deze gedragsystemen, menselijke moraliteit en ethiek geheten, worden gedragen door de samenleving, en zijn misschien in belangrijkere mate bepalend voor ons *geweten*.

In de *Collected Writings*² vertelt H.P. Blavatsky ons dat datgene wat we ‘geweten’ noemen gevormd wordt door de indrukken die het Ego in de fysieke persoon projecteert. Een vraag doet zich vervolgens voor: wat betekent deze term ‘Ego’? Wanneer we de ‘Theosophical Glossary’ raadplegen treffen we aan:

Het is een Latijns woord dat *Ik* betekent; het bewustzijn van het ‘*Ik ben Ik*’ - of *het gevoel een Ik te zijn*. De Esoterische Filosofie leert het bestaan van twee *Ego’s* in de mens, de sterfelijke of *persoonlijke*, en de Hogere, de Goddelijke of *Onpersoonlijke*; de eerste wordt *persoonlijkheid* genoemd en de laatste *Individualiteit*.

‘Naar gelang de persoonlijkheid... zich verenigt met het hogere bewustzijn, of Ego, wordt het leven van de sterfelijke mens meer beheerst door het Ego. Bedenk dat het hogere *Manas* (of Hoger Denkvermogen) verlicht door *Buddhi*... de onsterfelijke mens is, die telkens weer reïncarneert.’³

Buddhi wordt gedefinieerd als Universele Ziel of Denkvermogen; de geestelijke Ziel in de mens; het zesde beginsel en het voertuig *van Atma*.⁴ En zo ontmoet de beginnende bestudeerder van Theosofie het nieuwe woord ‘Atma’ terwijl hij al

geconfronteerd werd met de ene nieuwe term na de andere. Wanneer pogingen gedaan worden om de meer 'verfijnde hoogte' van onze zevenvoudige natuur - *Atma (of Atman)*, het zogeheten zevende beginsel - te definiëren, gaan hier de verklaringen over in beeldspraak met uitdrukkingen als: de vonk uit de ongeschapen Straal; één van de stralen van de Universele Zon; de Ene Werkelijkheid met Paramatman verbonden door het Stralende Koord; het alles doordringende goddelijke beginsel; de Adem van het eerste beginsel van de Grote Moeder; de wortel die nooit sterft; een straal van de Ene eeuwige Vlam; en de uitstralende Geest in ieder schepsel van de menselijke familie.⁵ Het opnemen van het woord 'schepsel' in deze slotzin kan enigszins vermakelijk zijn.

Bij dit punt aangekomen is het mogelijk dat we de draad van het verhaal kwijt zijn. Waar waren we? O ja, we begonnen bij 'geweten' van het onderwerp af te dwalen. Nu we uitgezocht(?) hebben wat 'Atma' is, kunnen we dit nu in verband brengen met 'geweten'.

HPB wijst erop dat 'de alomvattende, aldoordringende, eeuwige en universele essentie in de mens de goddelijke essentie [Atman] genoemd wordt. Dit is zijn morele leidsman, die herkend wordt in de intuïtie van het geweten; [het] doet in hem het verlangen naar onsterfelijkheid ontstaan en leidt hem er heen.'⁶

Laat het geweten zo zuiver mogelijk zijn en mogen we ons bij alle gewone dagelijkse dingen laten leiden door dit hoog ontwikkelde geweten.

We doen er goed aan 'de mening van niemand te stellen boven de stem van het eigen geweten. Laat dat geweten zo zuiver mogelijk zijn en mogen we ons bij alle gewone dagelijkse dingen laten leiden door dit hoog ontwikkelde geweten. Laten we al onze aandacht concentreren op het ideaal dat we ons gesteld hebben, dat ons innerlijk leven richting geeft, en omhoog kijken,

zonder de geringste aandacht te besteden aan de modder op onze voeten... Zij die in staat zijn deze inspanning op te brengen zijn de ware Theosofen', zegt HPB.⁷

Aldus kunnen we zeggen dat het geweten de maatstaf is waarmee we niet alleen onze fysieke daden kunnen afmeten en beoordelen, maar ook onze gevoelens en gedachten. Het is heel belangrijk te bedenken dat een gedachte al of niet aanvaardbaar kan zijn wanneer de maatstaf van het geweten wordt aangelegd.

Dharma

Het geven van een uiteenzetting over geweten is één ding, maar om *Dharma* toe te lichten, een woord zo vol van betekenis, is iets geheel anders. Desalniettemin zal een poging gewaagd worden.

Omschreven als het fundament van de menselijke moraliteit en ethiek, kan *Dharma* ook beschouwd worden als de 'morele orde van het universum'.⁸ Eveneens kan men zeggen dat Dharma de grondslag van alle religie is. Letterlijk betekent het, vasthouden, dragen, ondersteunen, handhaven, bewaren, maar *Dharma* omvat ook een aantal andere betekenissen, zoals: Rechtschapenheid, Plicht, Gerechtigheid, Orde, Wet, Waarheid, Deugd, Ingeboren Wezen of Hoedanigheid, Offering.⁹

Vaak wordt *Dharma* enkel vertaald als 'Plicht'. HPB merkt op dat 'Plicht een onjuiste en ongelukkige uitdrukking is... *Plicht* is dat wat iemand als taak op zich neemt omdat hij gebonden is door natuurlijke, morele of wettelijke verplichtingen. Zij verbinden hem iets wel of niet te doen. Dit alles kan alleen van toepassing zijn voor intelligente en redelijk denkende wezens. Vuur *wil* branden [en] kan hiervan niet 'afzien'.

De hoogste, de beste, de meest heilzame... en alomtegenwoordige Godsdienst of *Dharma* van een met rede begaafd wezen... is niet alleen te weten, maar ook te ervaren... persoonlijk, d.w.z. te voelen... [het] onbewuste immateriële, of Param-

atman - de toestand van Grenzeloosheid en Eeuwig Bestaan van Gelukzaligheid..

Deze toestand van het onbewuste immateriële... is de ware of eeuwigdurende toestand van elk wezen, want buiten dit, kan er geen ander waar bestaan gevonden worden; daarom, *het Dharma* van elk met rede begaafd wezen, of zijn natuurlijke plicht en Godsdienst, is in de eerste plaats het verwerven van de... kennis... van het ware Zelf... en dan door het vernietigen van het *persoonlijke* zelf de toestand van Grenzeloze Gelukzaligheid te ervaren van het onbewuste Immateriële.¹⁰

Het vraagstuk van Moraliteit

Annie Besant verkondigde een aantal heel interessante ideeën over *Dharma*. We zullen hier nu nader op in gaan.

In de *Bhagavad Gita* sprak Sri Krishna over het probleem van handelen. Hij zei: 'Wat is handelen en wat is niet-handelen? Zelfs de wijzen hebben op dit punt gedwaald. Het is nodig onderscheid te maken tussen handeling, ongeoorloofde handeling en niet handelen; het pad van handelen is mysterieus.'¹¹

Annie Besant legde deze woorden uit door te zeggen: 'mysterieus, omdat moraliteit **niet** zoals de eenvoudige van geest denken, één en hetzelfde is voor iedereen; omdat moraliteit varieert met het *Dharma* van het individu. Wat goed is voor de één, is verkeerd voor de ander. En [omgekeerd].

Moraliteit is iets individueels, en het hangt af van het *Dharma* van de [persoon] die handelt en niet van wat soms genoemd wordt 'goed en kwaad op zich'. Niets bestaat in een geconditioneerd universum op zich zelf. En goed en kwaad zijn relatieve begrippen, en moeten beoordeeld worden in relatie met het individu en zijn [of haar] plichten. Zo zei de grootste van alle Meesters: 'Beter is het zijn eigen *Dharma* te doen, zij het dan zonder verdienste, dan goed die van een ander te volbrengen. Het is beter bij het vervullen van zijn eigen *Dharma* te sterven; het *Dharma* van een ander is vol gevaar.'¹²

"Hij herhaalde dezelfde gedachte weer aan het eind van dat onsterfelijke gesprek... doch in andere bewoordingen om het onderwerp duidelijker te maken. Hij zei: 'Het vervullen van het eigen *Dharma*, zij het zonder verdienste, is beter dan het vervullen van het *Dharma* van iemand anders, hoe goed dan ook volbracht. Hij die het *Karma*, opgelegd door zijn ware aard volbrengt, belast zich niet met zonde.'¹³...

"Merk op hoe de twee woorden *Dharma* en *Karma* afwisselend gebruikt worden. Zij verschaffen ons de sleutel... om ons probleem te ontsluiten..."

Allereerst, een gedeeltelijke definitie van Dharma. Het eerste gedeelte is dat '*Dharma* de ware aard is, die in elke man of vrouw een bepaald stadium van ontwikkeling en ontplooiing heeft bereikt. Het is deze ware aard die het uiterlijke leven vormt, uitgedrukt in gedachten, woorden, en handelen; het innerlijk wezen dat in een bepaalde omgeving incarneert die bevorderlijk is voor zijn verdere groei. Het eerste wat we in gedachten moeten houden is dat *Dharma* niets is dat van buiten komt, zoals de wet, rechtschapenheid, godsdienst of rechtshandhaving. Het *is de wet van het zich ontplooiend leven*.'¹⁴

A.B. zette uiteen dat in de poging dit moeilijke en diepzinnige onderwerp te ontrefelen, er een onderverdeling in drie hoofdlijnen is gemaakt:

Verschillen, Evolutie, en Goed en Kwaad...¹⁵ Enige tijd werd vervolgens besteed aan het verklaren dat verscheidenheid de hoofdgedachte van het universum is terwijl het Ongemanifesteerde, het Ongeconditioneerde gekenmerkt wordt door éénheid... [Daarom] is diversiteit de grondtoon van het gemanifesteerde en geconditioneerde - het gevolg van de wil om het vele te worden¹⁶... Geen begrensde vorm kan [het Goddelijke] ten volle uitdrukken

Het Universum is volmaakt omdat de delen die met elkaar onderling in verband

staan en in volmaakte verscheidenheid verkeren, met elkaar in harmonie zijn.

Onderscheid

Nu we bij die gedachte zijn aangekomen, beginnen we wellicht te begrijpen dat het Universum alleen tot volmaaktheid kan komen wanneer elk deeltje zijn eigen taak volbrengt en zijn eigen aandeel in het leven volledig ontwikkelt.^{17...}

Dharma kan nu gedefinieerd worden als *'de innerlijke aard van een iets in een bepaald stadium van ontwikkeling, en de wet van de ontwikkeling voor een volgende fase.'*

De innerlijke aard bakent zelf het hoogtepunt in de bereikte ontwikkeling af: dan volgt wat het moet doen om langs het pad te gaan dat hem voert tot verdere evolutie. Wanneer je deze twee gedachten samenvat, zul je inzien waarom volmaaktheid bereikt moet worden door het volgen van je eigen *Dharma*.¹⁸

Je kan de vooruitgang van een mens beoordelen aan zijn bereidheid om met de natuur mee te werken en zich te onderwerpen aan de natuurwet. Daarom wordt over *Dharma* gesproken als over een wet, en soms als over een plicht; want deze denkbeelden zijn ontsproten uit de wortelgedachte over de innerlijke aard bij een bepaald stadium van ontwikkeling **en** het ontvouwen van het leven in overeenstemming met de wet van het opvolgend stadium. Hiermee is verklaard waarom moraliteit relatief is, en waarom het verichten van zijn plicht voor elke ziel anders is.

*'In een geconditioneerd universum treft men geen goed en kwaad op zich zelf aan, want goed en kwaad zijn relatieve begrippen. Wat op zich zelf bestaat is eeuwig in [God] alleen.'*¹⁹

Het maken van onderscheid is daarom nodig voor ons geconditioneerd bewustzijn. De uitbreiding van het bewustzijn wordt mogelijk gemaakt door onderscheid en verscheidenheid. Het bewustzijn dat niet geconditioneerd is gaat ons denkvermogen te boven. We kunnen alleen maar denken binnen de grenzen van wat afgescheiden en geconditioneerd is.²⁰

We zullen het er nu op wagen de tot zover aangenomen definitie van *Dharma* te herhalen: *'dat het de innerlijke aard betekent gekenmerkt door het stadium van evolutie, en het ontplooiën van het leven in overeenstemming met de wet van groei in het daaropvolgend stadium van evolutie.'*²¹

Evolutie

Bij het onderzoeken van *Dharma* vanuit het standpunt van evolutie beginnen we met het beginsel dat alles uit God voortkomt en in God verblijft. Niets in het heelal wordt van hem buitengesloten... Shri Krishna zegt als de verheven Ishvara: *'Ik ben, O Arjuna, het zaad van al wat leeft; ook is er niets, hetzij bewegend of niet bewegend, dat zonder Mij kan bestaan'*.^{22...} Deins niet terug voor de conclusie waarnaar deze waarheid ons kan leiden vanwege de onvolmaaktheid van de zich ontwikkelende levens...

Dit leven dat voortkomt uit Ishvara ... omvat al wat bestaat in potentie, het is het ongemanifesteerde waaruit het gemanifesteerde voortkomt. Het omvat alles in zaadvorm of kiem, elke mogelijkheid van bestaan, en uit dat zaad ontwikkelt zich leven, volgens een reeks in steeds hogere vormen, tot ten slotte een centrum van bewustzijn wordt gevormd dat in staat is zich te verheffen tot het bewustzijn van Ishvara. Daarbij blijft het nog steeds een bewustzijnscentrum, met het vermogen als een nieuwe Logos, of Ishvara, te voorschijn te komen, voor de schepping van een nieuw universum... Deze kiemen van leven, gewikkeld in stof, deze ontelbare zaden, of om het in de woorden van de Upanishaden uit te drukken, 'deze talloze vonken komen voort uit de ene Vlam die het allerhoogste brahman is.'²³

'Het uitstromende leven was als zaad ingedaald in stof, waardoor evolutie mogelijk werd gemaakt.'²⁴

In het dier en in de jonge menselijke ziel is de bevrediging van begeerten de voortdrijvende kracht van ontwikkeling. Men dient zich te realiseren dat in dat stadium niets is wat moraliteit genoemd kan

worden. Er is geen onderscheid tussen goed en kwaad... Het beginnend centrum van bewustzijn ontwikkelt zich alleen dan wanneer naar het bevredigen van de begeerten wordt gestreefd. Op deze laagste trap van ontwikkeling van de eerste mens of van het hogere dier wordt het *Dharma* opgelegd. Er is geen keus. De innerlijke aard die gekenmerkt wordt door de ontwikkeling van begeerte verlangt naar bevrediging. En het bevredigen van begeerten is hier de wet van groei. Daarom heeft de primitieve mens het *Dharma* elke begeerte te bevredigen. En men treft bij hem geen besef aan van het onderscheid van goed en kwaad, en zelfs niet het geringste dagen van het begrip dat het bevredigen van begeerten door de een of andere hogere wet verboden is.

Alles moet voorafgaan aan het ontwaken van het redenerend en oordelend vermogen en het ontwikkelen van de hogere vermogens zoals geheugen en verbeelding.

Ervaring is het kenmerk van de wet van het leven, de wet van groei.

Hoe kan men goed en kwaad van elkaar onderscheiden, anders dan door het ervaren van wat zowel goed als slecht is? Een universum kan alleen maar tot aanzijn komen door de paren van tegenstellingen, en op een zeker moment verschijnen deze in het bewustzijn als goed en kwaad. Men kan geen besef hebben van het goede wat in harmonie verkeert met de Natuurwet zonder het kwade te herkennen dat hiermee in disharmonie is. Men kan zich niet bewust zijn van hun verschil zonder beide te hebben ervaren.

Nu staan we op het punt van verandering...²⁵

Voor het ontluikend denkvermogen zou het eindeloos duren om de talloze ervaringen op te doen en hieruit het denkbeeld af te leiden dat dit goed is en dat verkeerd is. Daarom verschijnen uit voorbijge werelden verder ontwikkelde Intelligenties, Grote Leraren komen om de evolutie vooruit te helpen, leiding te geven aan zijn groei en hem over een wet te vertellen die een snellere ontwikkeling tot stand zal brengen.

In plaats van de mens over te laten aan het langzame leren door ervaring, versnelt het openbaren uit de mond van een Leraar de evolutie.

Het bekend maken van de wetmatigheid dat tegenspoed het gevolg is van het niet meewerken met de wet, en geluk op het samenwerken met de wet volgt, bevordert het ontwaken van het denkvermogen. Op het veronachtzamen van de wet volgt de straf - lijden.

Ervaring is het kenmerk van de wet van het leven, de wet van groei.

Het zich herinneren van een gebod waarvan de juistheid door ervaring is aange-toond maakt een veel levendiger en uitgesprokener indruk op het bewustzijn dan het enkel beleven van een ervaring zonder het openbaren van de wet.

Door deze verklaring van wat de geleerden de fundamentele principes van moraliteit mogen noemen, namelijk dat bepaalde handelingen de evolutie vertragen en andere handelingen de evolutie versnellen - door deze verklaring wordt de ontwikkeling van het denkvermogen enorm gestimuleerd.²⁶

Vier Opeenvolgende Stappen in de latere Menselijke Ontwikkeling

De natuurlijke evolutie die volgt op de vroege stadia verloopt volgens de wet van de vier opeenvolgende stappen in de latere menselijke ontwikkeling.

Een dergelijke verdeling is in elke natie in een bepaald stadium van evolutie te vinden, en werd in India verkondigd als de onbetwiste wet van het zich ontwikkelende leven, als de opeenvolgende fasen van de groei van de ziel, als het onderliggende beginsel waarmee *Dharma* begrepen en gevolgd kan worden. Onthoud dat *Dharma* twee hoofdpunten omvat - de innerlijke aard op een bepaald moment dat bereikt is en het ontplooiën van het leven volgens de wet van groei van het daaropvolgend stadium.²⁷

Dienst

Het eerste *Dharma* is dat van het *dienen*. Ongeacht in welk land de zielen geboren kunnen worden, wanneer zij de beginstadia hebben doorlopen, verlangt hun innerlijke aard naar de discipline om te dienen.²⁸ De wet van groei verlangt in deze fase gehoorzaamheid, toewijding en trouw. Gehoorzaamheid omdat het vermogen om te oordelen niet is ontwikkeld. Hij wiens *Dharma* dienst is, moet degene die hij een dienst bewijst blindelings gehoorzamen. Door deze discipline zal hij in staat zijn te leren. Het voorbeeld om dit op een overtuigende manier toe te lichten is dat van een gewoon soldaat onder bevel van zijn kapitein. Als elk gewoon soldaat zijn oordelend vermogen zou gebruiken en zich de zin van de bevelen van de generaal zou afvragen, wat zou dan van het leger overblijven? Als een bediende trouw en gehoorzaamheid betracht, wordt het *Dharma* volmaakt volbracht. Fouten behoren niet gestraft te worden, doch dienen op een vriendelijke wijze door de meester onder de aandacht te worden gebracht, want hierdoor voedt hij de jongere ziel op; want de ziel van een 'kind' dient op een voorzichtige wijze langs het pad geleid te worden, en zijn groei dient niet belemmerd te worden door een ruwe behandeling.²⁹

Het Gebruik van het Vermogen om Rijkdom te Vergaren

Het volgende stadium wordt gekenmerkt door het ter hand nemen van de een of andere activiteit waarmee rijkdom kan worden vergaard. Want over de hele wereld is het *Dharma* van de handelaar of de landarbeider, de zogenaamde leveranciers, het ontplooiën van een aantal vermogens, bijvoorbeeld rechtvaardigheid, het eerlijk betalen in een eerlijke handel, een scherp begripsvermogen, spaarzaamheid, afwezig zijn van verspilling en overdrijven, het betalen van behoorlijke lonen en zo voort. Dit zijn de eigenschappen die de persoon geschikt maken voor verdere groei.

Bestuurders en Krijgslieden

Het derde stadium, van bestuurders en krijgslieden, die verwickeld zijn in veldslagen en worstelingen, is waar de innerlijke aard strijdlustig, aanvallend, twistziek, is en op zijn recht staat en bereid is iedereen in bescherming te nemen in de overtuiging van wat juist is.

Moed, onverschrokkenheid, een grootse ruimhartigheid, het opofferen van het leven ter verdediging van de zwakke en het vervullen van zijn eigen plicht - dat is het *Dharma* van dit stadium. Je kunt zonder moed niet krachtig worden. Vastberadenheid en moed kunnen niet verkregen worden zonder gevaar onder ogen te zien, alsmede de bereidheid het leven op te offeren wanneer plicht hierom vraagt. Door van het lichaam afstand te doen, verwerft de ziel het vermogen van zelfopoffering, leert verdraagzaam en standvastig te zijn, moedig, vindingrijk, toegewijd aan een ideaal, en lyaal aan de zaak te zijn. Door blijmoedig met het lichaam als prijs hiervoor te betalen, verrijst de onsterfelijke ziel zegevierend en bereidt zich voor op een edeler leven.³⁰

Het Stadium van het geven van Onderricht

Het *Dharma* van het vierde en hoogste niveau is om onderricht te geven. Doch de ziel moet eerst alle lagere ervaringen verwerkt hebben voor het tot het geven van onderricht in staat is. De wet van groei kenmerkt zich op dit niveau door kennis, vroomheid, vergevensgezindheid, en de vriend te zijn van elk wezen. Wat is het *Dharma* veranderd! Maar de ziel zou niet de vriend van elk wezen kunnen zijn als het niet geleerd zou hebben het leven op te offeren als de plicht hierom vroeg.

Wat schrijft de wet van groei nu voor? Hij moet zich nooit beledigd voelen (het mannelijk geslacht wordt hier overigens alleen maar voor het gemak gebruikt). Hij moet nooit zijn zelfbeheersing verliezen. Hij moet zich nooit haasten. Hij moet altijd vriendelijk zijn: anders wijkt hij af van zijn *Dharma*. Hij moet een volkomen rein leven leiden. Hij moet nooit een slecht

leven leiden. Hij moet zich van wereldse zaken losmaken als zij hem in hun greep hebben. 'Houd ik een onmogelijke norm in stand?' zegt Annie Besant. Maar ik spreek slechts over de wet zoals de Groten erover hebben gesproken, en mijn woorden zijn niet meer dan een zwakke echo'.³¹

Ze ging verder door te zeggen: 'Stel je een zo hoog mogelijk ideaal voor. Maar dring je ideaal niet op aan je broeder, wiens groei volgens de wet volledig van die van jou kan verschillen... Leer verdraagzaamheid en tolerantie die zich van niemand afkeert hoe zondig ook, die in elk mens een goddelijk wezen ziet, en naast hem staat om te helpen. Leer de jonge ziel zijn gerichtheid op het hogere zelf te gebruiken om de gerichtheid op het lagere zelf te vernietigen, in plaats van hoog verheven op de een of andere hoge top van spiritualiteit een leer van zelfopoffering te preken, die geheel buiten zijn bevattingsvermogen ligt. Vertel bijvoorbeeld niet tegen een boer dat hij van het ideaal afwijkt wanneer hij niet hard werkt: maar zeg tegen hem: 'Je hebt een vrouw; je houdt van die vrouw: ze lijdt honger. Ga aan het werk geef haar te eten.' Op deze manier doe je meer om die man vooruit te helpen, dan wanneer je over brahman preekt, het onvoorwaardelijke en ongemanifesteerde. Leer wat *Dharma* betekent, en je zult de hele wereld van dienst zijn.'

Goed en Kwaad

Tijdens een lezing in 1898 zei Annie Besant: er bestaan onder de mensen uit het Westen drie te onderscheiden scholen van moraliteit. Door ze te begrijpen kunnen we te weten komen wat hun beperkingen zijn en het goede wat ze te bieden hebben overnemen.³²

Eén school noemt als de basis van moraliteit de openbaring van God. Omdat er vele godsdiensten in de wereld zijn en elke godsdienst zijn eigen openbaring als het allerhoogste beschouwt, hoe kan dan de bestudeerder bepalen welke openbaring gebaseerd is op het allerhoogste? Er wordt trouwens gesteld dat veel regels die in het beginstadium van een natie eens nuttig

waren heden ten dage niet langer bruikbaar zijn.

Een andere school van moraliteit die is ontstaan baseert moraliteit op intuïtie - zegt dat God tegen iedereen spreekt met de stem van het geweten - geweten als scheidsrechter die het laatste woord heeft. Maar als je geweten anders is dan dat van een ander, wie kan dan een keuze maken tussen het ene en het andere geweten, tussen het geweten van de onwetende landsman en het geweten van de verlichte mysticus.

Leer wat Dharma betekent, en je zult de hele wereld van dienst zijn.

Het geweten is de stem van de innerlijke persoon en deze zogenaamde intuïtie is het resultaat van talloze incarnaties, waarvan de kwaliteit afhangt van het aantal incarnaties. Kan bijgevolg de intuïtie beschouwd worden als een toereikende leidsman voor moraliteit?

De derde school van moraliteit is die van het utilitarisme wier stelregel is: 'goed is wat tot het meeste geluk bijdraagt voor het grootste aantal mensen'. Een dergelijke beperktheid van opvatting moet door het verlichte denken zeker verworpen worden. De mensheid komt voort uit één en dezelfde bron van Leven. De theorie van het utilitarisme erkent niet de onweerlegbare fundamentele éénheid van de menselijke soort. Je kunt deze eenheid niet verbreken door het verschaffen van geluk aan de meerderheid alleen, ten koste van de minderheid. Daarom schiet deze richtsnoer tekort als basis voor moraliteit.

Bij het begrip Dharma moeten we denken aan de innerlijke aard die zich tijdens de groei ontvouwt. Dat geldt voor ieder mens hoe hoog of hoe laag het ontwikkelingsniveau van het individu ook moge zijn. De wereld, als geheel, ontwikkelt zich, in elke fase van gemanifesteerd leven geleidelijk van het onvolmaakte naar

het volmaakte, vanuit de kiem tot de goddelijke mens. Die evolutie wordt door een goddelijke wil geleid - de leidende kracht van het geheel. Wijst deze uitspraak niet op een wetmatigheid?

*Goed is datgeen wat meewerkt aan het goddelijk plan voor de evolutie van het universum en dat de evolutie vooruithelpt om van het onvolmaakte naar het volmaakte te komen. Kwaad is wat het goddelijk plan vertraagt of frustreert.*³³

Het Laatste Woord

Toch is er een nog hogere gedachte: er bestaat een allerhoogste doel en op de laatste treden van het pad dat ons daarheen voert kan *Dharma* niet langer onze leidsman zijn. De grote Leraar Shri Krishna zegt tijdens Zijn laatste onderricht in de *Bhagavad Gita*: 'Luister verder naar mijn hoogste en meest verborgen woorden: gij zijt mij uiterst dierbaar, met geheel uw hart op mij gericht, daarom zal ik mij tot uw heil openbaren... Laat alle *Dharma*'s varen en zoek uw toevlucht slechts in mij; wees niet beducht, want ik zal u van alle overtredingen bevrijden'.³⁴

Daarom waren de laatste woorden van Annie Besant in een toespraak van honderd en twee jaar geleden gericht tot de zielen die een leven leiden waarin zij verlangden zich volledig op te dragen aan de Heer Shri Krishna. 'Dan is het doel van *Dharma* bereikt. Dan verlangt de ziel niets meer behalve in te gaan tot het wezen van de Heer. Wanneer de ziel deze fase van evolutie heeft bereikt, waar zij niets van de wereld verlangt, doch zichzelf geheel aan God wijdt, wanneer zij alle verleidingen van begeertes ontgroeid is, wanneer het hart vol van liefde vrijheid heeft verworven, wanneer de mens zich met geheel zijn wezen aan de voeten van de Heer neerwerpt... dan ben je niet langer aan *Dharma* gebonden; de wet van groei ben je ontstegen... niet langer gebonden aan het nauwgezet onderzoeken van je gedrag en het

wegen van plichten. Je bent volledig opgegaan in de Heer. Alles in jou is goddelijk... je bent één met het hoogste Zelf... en *Dharma* kan niet langer aanspraak op je maken... Dat is het woord van de Leraar.'³⁵

Noten:

1. Geoffrey Hodson, *Lecture Notes* deel 1, blz. 7.
2. H.P. Blavatsky, *Collected Writings* deel X, blz. 249.
3. HPB, idem, blz. 249.
4. *Theosophical Glossary*.
5. Geoffrey Barborika, *The Divine Plan*, index – Atman.
6. HPB, *Collected Writings*, deel II, blz. 160.
7. HPB, idem, XI, blz. 135-136.
8. Mircea Eliade, *Time and Eternity in Indian Thought*, a paper from the Eranos Yearbooks, deel 3 (Man and Time), blz. 177.
9. HPB, *The Secret Doctrine* verklarende woordenlijst – *Dharma*.
10. HPB, CW III, 141-142.
11. *Bhagavad Gita*, IV, 16-17 - aangehaald door Annie Besant in *Dharma*, blz. 6.
12. *Bhagavad Gita*, III, 35 - zie AB, idem, blz. 6.
13. *Bhagavad Gita*, XVIII, 47 - zie AB idem, blz. 6-7.
14. Annie Besant, *Dharma*, blz. 8; alle overige verwijzingen uit dit boekje.
15. blz. 8-9.
16. blz. 9.
17. blz. 13.
18. blz. 17.
19. blz. 19.
20. blz. 20.
21. blz. 21.
22. blz. 22 - aangehaald uit de *Bhagavad Gita*, X, 39.
23. blz. 23-24.
24. blz. 23-25.
25. blz. 32-33.
26. blz. 34-35.
27. blz. 37-38.
28. blz. 38.
29. blz. 39-40.
30. blz. 42-43.
31. blz. 44-45.
32. blz. 49-50.
33. blz. 50-55.
34. blz. 71 - aangehaald uit de *Bhagavad Gita*, XVIII, 64-66.
35. blz. 70-72.

Vertaling: Ton van Beek